

Grażyna Bielecka

Państwowa Akademia Nauk Stosowanych im. ks. Bronisława Markiewicza w Jarosławiu
grazyna.bielecka@pwste.edu.pl <https://orcid.org/0000-0002-6570-6560>

EDUKACJA DZIECI UCHODźCÓW Z UKRAINY NA PRZYKŁADZIE PRAKTYK MIASTA ŁAŃCUTA

EDUCATION OF UKRAINIAN REFUGEE CHILDREN BASED ON THE EXAMPLE OF THE TOWN OF ŁAŃCUT

Abstrakt: W artykule zwrócono uwagę na główne problemy towarzyszące sytuacji szkolnej dzieci uchodźców z Ukrainy dotkniętych migracją, spowodowaną wybuchem konfliktu zbrojnego w lutym 2022 roku. Ukazano możliwości wspierania edukacji dzieci uchodźców oraz przykłady dobrych praktyk edukacyjnych w przedszkolach i szkołach na terenie miasta Łańcuta w tym zakresie (organizacja oddziałów przygotowawczych, nauczanie języka polskiego, realizacja zajęć wyrównawczych itd.). Zaprezentowane zostały zagadnienia związane z edukacją wielokulturową oraz wyzwania stojące przed nauczycielami, którzy pracują w międzykulturowych klasach.

Słowa kluczowe: uczniowie cudzoziemscy, uczniowie-uchodźcy, edukacja wielokulturowa

Abstract: The paper discusses the main problems related to the education of the Ukrainian refugee children who were forced to flee because of the outbreak of the military conflict in February 2022. Different opportunities were presented as regards the ways to support the education of the refugee children as well as the examples of related educational best practices in kindergartens and schools in the town of Łańcut (establishing preparatory departments, teaching Polish, implementing remedial teaching, etc.). The paper also

discusses the issues related to the multicultural education and the challenges faced by the teachers teaching in multicultural classes.

Keywords: learners, refugees, multicultural education, intercultural education

Wprowadzenie

Migracja, którą obserwuje się na terenie naszego kraju na przestrzeni ostatnich lat jest zjawiskiem powszechnym. Jednak w ubiegłym i obecnym roku w wyniku wybuchu konfliktu zbrojnego liczba obcokrajowców przybywających do Polski z Ukrainy wzrasta z dnia na dzień. Wzrasta również liczba dzieci w wieku przedszkolnym i szkolnym doświadczonych migracją.

Zgodnie z polskim prawem każde dziecko przebywające na terenie kraju ma zapewniony nieodpłatny dostęp do systemu oświaty zagwarantowany przez art. 70 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej i uregulowany przez zapisy ustawy Prawo Oświatowe (Ustawa, 2016) i Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej (Rozporządzenie, Dz. U. 2017 r., poz. 1655).

Rozpoczęcie edukacji w nowym kraju stawia wyzwania nie tylko przed osobami dorosłymi, ale przede wszystkim przed dziećmi w procesie adaptacyjnym do nowego środowiska zarówno edukacyjnego jak i społecznego. Jednym z wielu wyzwań, a zarazem utrudnieniem w prawidłowym funkcjonowaniu w placówce z którymi muszą się zmierzyć jest nieznajomość języka, która powoduje nie tylko utrudnienia w codziennym porozumiewaniu się z rówieśnikami, osobami dorosłymi, ale stwarza problemy w zrozumieniu poleceń czy tekstów pisanych w języku polskim. Innym wyzwaniem jest brak poczucia przynależności do grupy, osamotnienie czy też tęsknota za członkami rodziny.

W efekcie z doświadczeniem migracyjnym muszą zmierzyć się nie tylko dorośli uchodźcy i ich dzieci, ale również dzieci i ich rodzice, nauczyciele, personel niepedagogiczny z polskich placówek oświatowych.

Edukacja wielokulturowa i międzykulturowa

We współczesnym świecie wielokulturowość stała się zjawiskiem powszechnym, a spowodowana jest migracją ludzi z różnych obszarów kulturowych, posługujący się innym językiem, uznającym różne wartości wynikające z „ich”

kultury (Lewicki, Michniewicz, 2013). „Wielokulturowość jest zjawiskiem polegającym na współwystępowaniu na ograniczonej przestrzeni dwu lub większej liczby grup o odrębnych językach, wyznaniach, obyczajach, tradycjach i systemach organizacji społecznej. Współwystępowanie kultur jest następstwem kontaktu kulturowego, powstającego na skutek podboju, kolonizacji, aneksji i migracji” (Paleczny, 2002).

Edukacją wielokulturową można więc nazwać proces oświatowo-wychowawczy, którego głównym zadaniem jest kształtowanie postawy zrozumienia odmienności kulturowych. Ponadto sprzyja przełamywaniu pewnych wzorców myślenia, a także ma usprawniać integrację społeczną w grupach wielokulturowych (Waleriańczyk, 2022).

Pojęciem bliskoznacznym dla wielokulturowości jest „międzykulturowość” – to ustawicznie kształtowana przestrzeń „między kulturami”, w której występują treści z obu lub większej liczby kultur, w której mają miejsce interakcje służące efektywnemu współżyciu i komunikowaniu się ludzi z różnych kultur na drodze dialogu i wzajemnej wymiany wzorców, poglądów, wartości, wzbogacającej życie i kulturę wchodzących w tę interakcję podmiotów. Określenie „między” polega na uświadamianiu i prezentowaniu własnej kultury poprzez porównywanie, współpracę, wnikanie w istotę wzorów, symboli, wartości i zasad kultury odmiennej (Nikitorowicz, Guziuk-Tkacz, 2021).

„Edukację kulturalną i międzykulturową można rozważać jako organizowany celowo proces wspomagania określonych cech osobowości ludzi tworzących rozmaite grupy społeczne. Można także traktować jako nową – stosunkowo młodą subdyscyplinę należącą do grupy nauk o edukacji” (Hisem, Błażejewski, 2018).

Polskie doświadczenia w nauczaniu wielokulturowym lub międzykulturowym znacznie nasiliły się po 1989 roku pod wpływem przeobrażeń demokratycznych, które ukierunkowane były na współpracę z krajami Europy Zachodniej, w następnych latach z krajami Unii Europejskiej czego efektem była aprobata dla prowadzonej tam polityki edukacyjnej (Karwowski, 2006).

Dostarczenie dzieciom wiedzy oraz umiejętności o wielokulturowym świecie staje się nakazem chwili. Aby nauczanie i wychowanie wielokulturowe przyniosło oczekiwane rezultaty konieczne jest oddziaływanie na linii dzieci-nauczyciele-rodzice (Bielecka, Bielecki, 2013).

Cele edukacji wielokulturowej

W procesie edukacji wielokulturowej bardzo ważne miejsce zajmują placówki oświatowe, a w szczególności przedszkola i szkoły, realizujące cele edukacji i wychowania do innych ludzi i ich kultur.

Głównymi celami edukacji wielokulturowej są: „otwartość wobec świata i porozumienie się w skali światowej między ludźmi o różnej rasie, języku, religii, pochodzeniu, tradycji, stylu życia; zaangażowanie na rzecz pokoju, równości, braterstwa i solidarności we własnym kraju, jak i na całym świecie; opowiadanie się za sprawiedliwym światem bez wojen, wyzysku, ucisku i głodu; rozbudzenie świadomości ekologicznej. Apeluje się o pozbywanie się poczucia wyższości kulturowej, dialog, negocjacje, wymianę wartości, znoszenie barier, poszanowanie odmiennych sposobów życia, tolerancję, wyzbywanie się uprzedzeń i stereotypów etnicznych, przeciwstawianie się wszelkim formom ksenofobii, dyskryminacji, rasizmu i wrogości wobec mniejszości” (Szymański, 2000).

Do celów edukacji wielokulturowej możemy zaliczyć również kształtowanie umiejętności międzykulturowych takich jak: dostrzeganie związku między kulturą własną i obcą, wrażliwość kulturową i dokonywanie właściwych wyborów strategii komunikacyjnych oraz ich odpowiedniego zastosowania w kontakcie z przedstawicielami innych kultur, pośrednictwo pomiędzy własną kulturą, a kulturą obcą oraz radzenie sobie z międzykulturowymi nieporozumieniami i wynikającymi sytuacjami konfliktowymi. Próby przewyższania stereotypów (Szymański, 2000). Wymienione cele edukacji wielokulturowej realizowane są za pomocą odpowiednio dobranych treści na bazie obowiązującej podstawy programowej zarówno w przedszkolu jak i szkole.

„Celem wychowania przedszkolnego jest wsparcie całościowego rozwoju dziecka. Wsparcie to realizowane jest przez proces opieki, wychowania i nauczania – uczenia się, co umożliwia dziecku odkrywanie własnych możliwości, sensu działania oraz gromadzenie doświadczeń na drodze prowadzącej do prawdy, dobra i piękna. W efekcie takiego wsparcia dziecko osiąga dojrzałość do podjęcia nauki na pierwszym etapie edukacji.

Zadania przedszkola

5. Wspieranie samodzielnej dziecięcej eksploracji świata, dobór treści adekwatnych do poziomu rozwoju dziecka, jego możliwości percepcyjnych, wyobrażeń i rozumowania, z poszanowaniem indywidualnych potrzeb i zainteresowań.
13. Kreowanie, wspólne z wymienionymi podmiotami, sytuacji prowadzących do poznania przez dziecko wartości i norm społecznych, których źródłem jest

rodzina, grupa w przedszkolu, inne dorosłe osoby, w tym osoby starsze oraz rozwijania zachowań wynikających z wartości możliwych do zrozumienia na tym etapie rozwoju.

14. Systematyczne uzupełnianie, za zgodą rodziców, realizowanych treści wychowawczych o nowe zagadnienia, wynikające z pojawienia się w otoczeniu dziecka zmian i zjawisk istotnych dla jego bezpieczeństwa i harmonijnego rozwoju.
16. Organizowanie zajęć – zgodnie z potrzebami – umożliwiających dziecku poznawanie kultury i języka mniejszości narodowej lub etnicznej lub języka regionalnego – kaszubskiego.
17. Tworzenie sytuacji edukacyjnych sprzyjających budowaniu zainteresowania dziecka językiem obcym nowożytnym, chęci poznawania innych kultur.

Kształcenie ogólne w szkole podstawowej ma na celu:

- 1) wprowadzanie uczniów w świat wartości, w tym ofiarności, współpracy, solidarności, altruizmu, patriotyzmu i szacunku dla tradycji, wskazywanie wzorców postępowania i budowanie relacji społecznych, sprzyjających bezpiecznemu rozwojowi ucznia (rodzina, przyjaciele);
- 2) wzmacnianie poczucia tożsamości indywidualnej, kulturowej, narodowej, regionalnej i etnicznej;
- 3) formowanie u uczniów poczucia godności własnej osoby i szacunku dla godności innych osób” (Rozporządzenie, Dz. U. 2017 r., poz. 356);

Warto pamiętać o tym, aby dzieci jak najwcześniej poznawały życie ludzi w innych krajach, rozumiały relacje międzyludzkie, a jednocześnie uczyły się tolerancji dla inności.

Zainteresowanie dzieci w wieku przedszkolnym światem innych kultur, stanowi przygotowanie ich do odbioru odmienności, nabywania kompetencji kulturowych, co w przyszłości pozwoli na kontakty z przedstawicielami innych kultur, budowanie relacji i wzajemnego zrozumienia (Kamińska, 2005).

Nauczyciel w edukacji wielokulturowej

Na efektywność edukacji wielokulturowej ma wpływ wiele czynników, ważnym a może najważniejszym jest nauczyciel przed którym praca w grupie, klasie wielokulturowej stawia wiele wyzwań zarówno w zakresie wiedzy merytorycznej, metodycznej a także umiejętności dydaktycznych, komunikacyjnych (Waleńczyk, 2022).

Nauczyciel w międzykulturowej klasie powinien zadbać o to, aby w społeczności klasowej zapanowały zasady, które służą równości szans i rozwijają w dziecku poczucie szacunku dla różnic wynikających z religii czy kultury danego dziecka. Realizacja procesu edukacyjnego w klasie międzykulturowej wymaga modyfikowania metod nauczania, ciągłego poszukiwania efektywnych form pracy, tak aby dostosować treści lekcji do poziomu znajomości języka polskiego i ogólnej wiedzy dzieci cudzoziemskich. Wymaga to kreatywnego i elastycznego podejścia do procesu uczenia się (Młynarczuk-Sokołowska, Szostak-Król, 2016).

Kadra pedagogiczna zaangażowana w edukację międzykulturową powinna ustawicznie rozwijać kompetencje w tym zakresie, mając na uwadze to, że uczniowie cudzoziemscy często należą do grupy osób ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Ważne jest, aby uczniowie cudzoziemscy i nauczyciele dostawali od dyrektorów szkół, pedagogów szkolnych wsparcie polegające na dostosowaniu form i metod pracy, wymagań szkolnych i oceniania oraz indywidualnym podejściu, co będzie sprzyjać odkrywaniu mocnych stron dzieci cudzoziemskich (Młynarczuk-Sokołowska, Szostak-Król, 2017).

W standardach kształcenia przygotowujących do zawodu nauczyciela w Polsce potrzeba kompetencji międzykulturowych u nauczycieli jest mało wyeksponowana (Adamczewski, Płonka, 2020).

W ustawie w punkcie III Efekty uczenia się istnieje zapis: „1.2. W zakresie umiejętności absolwent potrafi: pracować z dziećmi ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, w tym z dziećmi z trudnościami adaptacyjnymi związanymi z doświadczeniem migracyjnym, pochodzącymi ze środowisk zróżnicowanych pod względem kulturowym lub z ograniczoną znajomością języka polskiego (Rozporządzenie, Dz. U. 2019 r., poz. 1450).

W związku z zaistniałym konfliktem zbrojnym na Ukrainie Ministerstwo Edukacji i Nauki wśród wielu podstawowych kierunków realizacji polityki oświatowej państwa w roku szkolnym 2022/2023 zwraca uwagę na „doskonalenie kompetencji nauczycieli do pracy z uczniami przybyłymi z zagranicy, w szczególności z Ukrainy, adekwatnie do zaistniałych potrzeb oraz kompetencji nauczycieli nowych przedmiotów wprowadzonych do podstawy programowej” (MEiN, 2022).

Ważnym elementem w procesie wychowawczo-dydaktycznym w edukacji międzykulturowej jest kształtowanie u dzieci, uczniów nie tylko z doświadczeniem migracyjnym umiejętności takich jak: wzajemne poszanowanie kulturowe i religijne, akceptacja czy przełamywanie rasizmu i dyskryminacji (Adamczewski, Płonka, 2020).

Problematyka badawcza

Analiza materiałów źródłowych udostępnionych przez Wydział Edukacji, Kultury i Zdrowia Urzędu Miasta Łańcuta z dnia 24 listopada 2022 oraz opracowań własnych.

Materiał badawczy

Zebrano informacje na temat edukacji dzieci uchodźców z Ukrainy w przedszkolach miejskich i uczniów w szkołach podstawowych na terenie miasta Łańcuta.

Charakterystyka środowiska badawczego i sposób przeprowadzenia badań

Łańcut to miasto leżące w południowo-wschodniej Polsce. Należy do województwa podkarpackiego, powiatu łańcuckiego. Jest siedzibą gminy miejskiej Łańcut. Łańcut jest małym miastem z liczbą mieszkańców wynoszącą 17 590, z czego 51,8% stanowią kobiety, a 48,2% mężczyźni. Baza Oświatowa w Łańcutcie to cztery przedszkola publiczne, dziesięć przedszkoli niepublicznych, cztery szkoły podstawowe, pięć szkół ponadgimnazjalnych oraz szkoła muzyczna (Polska w Liczbach, 2022). Miasto położone jest około 80 kilometrów od przejścia granicznego z Ukrainą w Korczowej. Badaniami objęto cztery przedszkola miejskie i cztery szkoły podstawowe.

Analiza i interpretacja wyników badań

W związku z konfliktem zbrojnym na Ukrainie w roku szkolnym 2021/2022 (od 24 lutego 2022 r.) w publicznych jednostkach oświatowych przebywało 50 dzieci.

Tabela 1. Dzieci z Ukrainy w publicznych jednostkach oświatowych Gminy Miasto Łańcut – przedszkola

Przedszkola	3-latki	4-latki	5-latki	6-latki	Razem
Przedszkole Miejskie Nr 1	2	1	3	2	8
Przedszkole Miejskie Nr 2	2	-	3	2	7
Przedszkole Miejskie Nr 3	1	-	-	-	1
Przedszkole Miejskie Nr 4	-	-	-	-	-
Razem					16

Źródło: opracowanie własne.

Z powyższej tabeli wynika, że w roku szkolnym 2021/2022 do przedszkoli uczęszczało 16 dzieci z Ukrainy. Do Przedszkola Miejskiego Nr 1 – 8 dzieci, do Przedszkola Miejskiego Nr 2 – 7 dzieci, do Przedszkola Miejskiego Nr 3 – 1 dziecko, do Przedszkola Miejskiego Nr 4 nie uczęszczało żadne dziecko z Ukrainy.

Tabela 2. Uczniowie z Ukrainy w publicznych jednostkach oświatowych Gminy Miasto Łańcut – szkoły podstawowe

Szkoły	kl. I-III	kl. IV-VIII							Razem
Szkoła Podstawowa Nr 2 – dwa oddziały przygotowawcze	10	15							25
	Kl. I	Kl. II	Kl. III	Kl. IV	Kl. V	Kl. VI	Kl. VII	Kl. VIII	
Szkoła Podstawowa nr 2 – oddziały ogólne	3	2	3	2	4	2	1	1	18
Razem									33

Źródło: opracowanie własne.

W związku z konfliktem zbrojnym na Ukrainie w roku szkolnym 2021/2022 w Szkole Podstawowej nr 2 w Łańcutie utworzono dwa oddziały przygotowawcze (jeden dla klas I-III – uczęszczało 10 uczniów, drugi dla klas IV-VI – 15 uczniów).

Poza oddziałami przygotowawczymi w oddziałach ogólnych uczyło się 18 uczniów z Ukrainy.

W roku szkolnym 2022/2023 w publicznych jednostkach oświatowych na terenie Gminy Miasto Łańcut uczy się 56 uczniów – 19 dzieci w wieku przedszkolnym i 37 uczniów w wieku szkolnym – stan na dzień 14.02.2023 r.

Tabela 3. Dzieci z Ukrainy w publicznych jednostkach oświatowych Gminy Miasto Łańcut – przedszkola

Przedszkola	3-latki	4-latki	5-latki	6-latki	Razem
Przedszkole Miejskie Nr 1	3	2	2	3	10
Przedszkole Miejskie Nr 2	2	1	1	1	5
Przedszkole Miejskie Nr 3			1	2	3
Przedszkole Miejskie Nr 4		1			1
Razem					19

Źródło: opracowanie własne.

W roku szkolnym 2022/2023 do przedszkoli uczęszcza 19 dzieci. W tym do Przedszkola Miejskiego Nr 1 – 10 dzieci, do Przedszkola Miejskiego Nr 2 – 5 dzieci, do Przedszkola Miejskiego Nr 3 – 3 dzieci i Przedszkola Miejskiego Nr 4 – 1 dziecko.

Tabela 4. Uczniowie z Ukrainy w publicznych jednostkach oświatowych Gminy Miasto Łańcut – szkoły podstawowe

Szkoły	Kl. I	Kl. II	Kl. III	Kl. IV	Kl. V	Kl. VI	Kl. VII	Kl. VIII	Razem
Szkoła Podstawowa nr 1	1	-	-	-	2	1	-	-	4
Szkoła Podstawowa nr 2	3	4	2	2	5	1	1	2	20
Szkoła Podstawowa nr 3	3	2	-	1	1	1	2	-	10
Szkoła Podstawowa nr 4	1	-	1	-	-	-	1	-	3
Razem									37

Źródło: opracowanie własne.

W roku szkolnym 2022/2023 do szkół podstawowych uczęszcza 37 uczniów. W tym do Szkoły Podstawowej Nr 1 – 4 uczniów, do Szkoły Podstawowej Nr 2 – 20 uczniów, do Szkoły Podstawowej Nr 3 – 10 uczniów i do Szkoły Podstawowej Nr 4 – 3 uczniów.

Tabela 5. Uczniowie z Ukrainy w publicznych jednostkach oświatowych Gminy Miasto Łańcut – udział w zajęciach dodatkowych

Szkoły	Rodzaj zajęć dodatkowych	Liczba uczniów
Szkoła Podstawowa nr 1	- zajęcia kompensacyjne	1
Szkoła Podstawowa nr 2	- zajęcia z języka angielskiego	10
	- zajęcia dydaktyczno-wyrównawcze	6
	- koło matematyczno-plastyczne	2
	- zajęcia rozwijające z języka angielskiego	2
Szkoła Podstawowa nr 3	- zajęcia z języka angielskiego	3
Szkoła Podstawowa nr 4	- zajęcia z języka polskiego	3
Razem		27

Źródło: opracowanie własne.

Na dodatkowe zajęcia w szkołach podstawowych uczęszcza 27 uczniów. W Szkole Podstawowej nr 1 – 1 uczeń, w Szkole Podstawowej Nr 2 – 20 uczniów, w Szkole Podstawowej nr 3 – 3 uczniów, w Szkole Podstawowej Nr 4 – 3 uczniów. Największą popularnością w szkołach cieszą się zajęcia dodatkowe z języka angielskiego.

Podsumowanie

W związku z konfliktem zbrojnym na Ukrainie i związaną z tym koniecznością migracji miasto Łańcut umożliwiło dzieciom uchodźców rozpoczęcie nauki w polskich placówkach edukacyjnych wspierając ich wielopłaszczyznowo poprzez rozpoznawanie ich potrzeb. Większość uczniów z Ukrainy uczęszczała w ubiegłym roku szkolnym do oddziałów przygotowawczych funkcjonujących w Szkole Podstawowej Nr 2 w Łańcut, co pozwoliło im na stopniowe, bezstresowe przejście do oddziałów ogólnych. Ponadto po rozpoznaniu indywidualnych potrzeb w poszczególnych szkołach uczniowie uczęszczają na dodatkowe zajęcia.

Z informacji uzyskanych od dyrektorów jednostek oświatowych wynika, że uczniowie ukraińscy bardzo dobrze zaadaptowali się w nowym środowisku, jak też w polskim systemie oświaty. Na bieżąco prowadzona jest pomoc psychologiczna – pedagogiczna, nie ma konfliktów z polskimi uczniami.

Miasto Łańcut otrzymuje co miesiąc dodatkowe środki z funduszy pomocy dla tych uczniów. Środki te są przekazywane do jednostek oświatowych proporcjonalnie do liczby uczniów. Pieniądze te są przeznaczane między innymi na finansowanie dodatkowych zajęć czy zakup pomocy dydaktycznych.

Należy również wspomnieć, że Przedszkole Miejskie nr 1 w Łańcucie współpracuje z Przedszkolem z Humania miasta partnerskiego – „Перший КЛАС” UMAN – do którego w miarę możliwości przekazywana jest pomoc materialna (żywność, środki chemiczne, materiały papiernicze, przybory szkolne itp.) z prowadzonych w Przedszkolu Miejskim nr 1 zbiórek w ramach organizowanych akcji charytatywnych.

Zakończenie

Jednym z wielu wyzwań obecnej sytuacji w edukacji jest poszukiwanie optymalnych rozwiązań w obszarze przygotowania uczniów doświadczonych migracją do pełnego uczestnictwa w życiu przedszkola, szkoły oraz społeczeństwa. Obecność dzieci z doświadczeniem migracji w przedszkolach i szkołach umożliwia zaznajomienie się z inną kulturą, językiem, rozbudza ciekawość poznawczą. Istnieje wiele metod i form kształtowania edukacji wielokulturowej w placówce, które sprzyjają edukacji dzieci pod kątem przełamywania barier, otwartości na to co nowe, nieznane, inne.

Ważną rolę odgrywa nauczyciel – wychowawca w procesie wychowawczodydaktycznym w pracy z dziećmi z doświadczeniem migracyjnym, która ma szczególne znaczenie, gdy dotyczy dzieci doświadczonych brutalną rzeczywistością.

References

- Adamczewski, J., Płonka, J. (2020). Edukacja międzykulturowa w edukacji wczesnoszkolnej: perspektywa historyczno-pedagogiczna i dobre praktyki nauczycieli na przykładzie Prywatnej Szkoły Podstawowej „Mieszko” w Poznaniu. W: W. Jamrożek (red.), *Biuletyn Historii Wychowania nr 43* (s. 152). Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk.
- Bielecka, G., Bielecki, A. (2013). Zainteresowanie światem innych kultur – edukacja europejska w przedszkolu. W: Cz. Lewicki, M. Cichowska (red.), *Dyskurs Pedagogiczny Tom 9. Wyzwania edukacji wielokulturowej* (s. 34). Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Techniczno-Ekonomicznej w Jarosławiu.
- Hisem, C., Błażejowski, W. (2018). Edukacja międzykulturowa jako kategoria pedagogiki i subdyscyplina naukowa. W: P. Borza, K. Rejman, W. Błażejowski, B. Rejman (red.), *Edukacja międzykulturowa – idee, koncepcje, inspiracje. Materiały dydaktyczne dla uczniów szkół średnich i studentów* (s. 51). Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Techniczno-Ekonomicznej w Jarosławiu.

- Kamińska, K. (2005). *W stronę wielokulturowości w edukacji przedszkolnej*. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne S.A.
- Karwowski, K. (2006). Jedność w różnorodności. *Edukacja i Dialog*, 161, 40.
- Lewicki, Cz., Michniewicz, M. (2013). Nauczyciel w procesie edukacji wielokulturowej, w wielokulturowości i do wielokulturowości. W: Cz. Lewicki, M. Cichowska (red.), *Dyskurs Pedagogiczny Tom 9. Wyzwania edukacji wielokulturowej* (s. 7). Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Techniczno-Ekonomicznej w Jarosławiu.
- Ministerstwo Edukacji i Nauki. (2022). *Podstawowe kierunki realizacji polityki oświatowej państwa w roku szkolnym 2022/2023*. <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/podstawowe-kierunki-realizacji-polityki-oswiatowej-panstwa-w-roku-szkolnym-20222023> (dostęp: 11.03.2023).
- Młynarczuk-Sokołowska, A., Szostak-Król, K. (2016). *Zrozumieć Innego Międzykulturowa kompetencja komunikacyjna w procesie uczenia się języka polskiego jako obcego*. Fundacja DIALOG w Białymstoku.
- Młynarczuk-Sokołowska, A., Szostak-Król, K. (2017). *Wspieranie uczniów cudzoziemskich ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w kontekście indywidualizacji pracy i wymagań szkolnych*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.
- Nikitorowicz, J., Guziuk-Tkacz, M. (2021). Wielokulturowość – międzykulturowość – transkulturowość w kontekście pedagogicznym. *Edukacja Międzykulturowa*, 2(15), 26.
- Palczyński, T. (2002). *Meandry wielokulturowości: oblicza pluralizmu w społeczeństwach wielokulturowych – USA i Brazylia*. CORE. <https://core.ac.uk/download/pdf/223069574.pdf> (dostęp: 26.02.2023).
- Polska w Liczbach. (2022). *Łańcut w liczbach*. <https://www.polskawliczbach.pl/Lancut> (dostęp: 11.03.2023).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej, Dz. U. 2017 r., poz. 356. <https://prawo.vulcan.edu.pl/przegdok.asp?qdatprz=akt&qplikid=4228> (dostęp: 11.03.2023).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 sierpnia 2017 r. w sprawie kształcenia osób niebędących obywatelami polskimi oraz osób będących obywatelami polskimi, które pobierały naukę w szkołach funkcjonujących w systemach oświaty innych państw, Dz. U. 2017 r., poz. 1655. <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20170001655> (dostęp: 23.02.2023).
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 25 lipca 2019 r. w sprawie standardu kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela, Dz. U. 2019 r., poz. 1450. <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20190001450/O/D20191450.pdf> (dostęp: 11.03.2023).

- Szymański, M. S. (2000). Od pedagogiki dla cudzoziemców do pedagogiki międzykulturowej w Republice Federalnej Niemiec – czyli modernizm i postmodernizm. W: R. Leppert (red.), *Edukacja w świecie współczesnym, wybór tekstów z pedagogiki porównawczej wraz z przewodnikiem bibliograficznym i przewodnikiem internetowym* (s. 105, 43). Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe, Dz. U. 2017 r., poz. 59. <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20170000059/U/D20170059Lj.pdf> (dostęp: 23.02.2023).
- Waleriańczyk, A. (2022). *Dzieci z doświadczeniem migracyjnym w przedszkolu*. Monitor Dyrektora Przedszkola. <https://monitorprzedszkola.pl/arttykul/dzieci-z-doswiadczeniem-migracyjnym-w-przedszkolu> (dostęp: 8.03.2023).